



## XV. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA AKŞEHİR'DEKİ İKTİSADÎ FAALİYETLER

Doğan YÖRÜK\*

### Özet

Akşehir, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkentine yakın olması, Bizans ile Konya arasındaki önemli ticaret yolu üzerinde bulunması, kesif biçimde Ahi ve Türkmen yerleşimine sahne olması ve Selçuklu emirlerine iktâ olarak verilmesi gibi özellikleriyle XIII-XIV. yüzyıllarda iktisadî, içtimâî ve siyasî bakımdan öne çıkmaktadır. Selçuklu hâkimiyetinden sonra Osmanlı-Karaman mücadeleleri döneminde her iki devlet arasında sınır olması hasebiyle de zaman zaman el değiştirmiş, kısmen de tahribata uğramıştır. Bölgede Osmanlı hâkimiyeti 1465'ten itibaren tesis edilmeye çalışılmış, 1466'da bir sayım yapılmış ve Akşehir subaşılığına Yapa aşiretinden Yapaoğlu Ali Bey tayin edilmiştir. Akşehir ve çevresindeki Osmanlı egemenliğini belgeleyen XV. yüzyıl tahrir defterleri çerçevesinde şehirde 1 bedesten, 9 pazar, 2 çarşı ve 6 kervansarayın yanında, en az 54 çeşit meslek dalına ait dükkânların mevcudiyeti, burada güçlü bir sanâi, iktisadî ve ticarî potansiyelin varlığına işaret etmektedir.

### Anahtar Kelimeler

*Akşehir, Bedesten, Çarşı, Pazar, Dükkân.*

## ECONOMIC ACTIVITIES IN THE SECOND HALF OF THE XV<sup>th</sup> CENTURY IN AKŞEHİR

### Abstract

Akşehir, being close to the Anatolian Seljukian capital, located on the most important trade route between Byzantium and Konya, intensely inhabited by ahis and Turkmens and leased to Seljukian emirs, emerges as a centre of economy, social life and politics in the XIII<sup>th</sup> and XIV<sup>th</sup> centuries. Due to the fact that it used to be situated on the border between the Ottoman and Karaman states, it occasionally changed hands between these two powers and was partially destroyed. The Ottoman rule was established after 1465. In 1466, a census was taken, and Yapaoğlu Ali Bey of the Yapa tribe was appointed to the subashi position of the region. According to the registry books of the XV<sup>th</sup> century, there were 1 bedesten, 9 bazaars, 2 çarşıs, 6 caravanserais and shops which did business in at least 54 different skilled trades in Akşehir,

\* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. dyoruk@selcuk.edu.tr



which can be regarded as the evidence of the existence of a considerable industrial, economic and commercial potential.

**Key Words**

*Akşehir, Bedesten, Çarşı, Bazaar, Shop*



## A. GİRİŞ

Orta Anadolu platosunun batı ve kuzeybatı bölgelerine geçiş noktasında bulunan Akşehir, eski çağlardan itibaren hac, ticaret, posta ve askerî menzillerin güzergâhında yer almış, bu stratejik konumundan dolayı da her zaman önemli bir yerleşim merkezi olmuştur<sup>1</sup>. Ayrıca Anadolu'nun fethi sürecinde XI. asrın sonları ile XII. asrın ilk yarısında Konya'nın yakın savunma bölgesi olmuş, bu dönemde büyük Türk kitlelerinin iskânına uğramıştır<sup>2</sup>. Bizans uç bölgesindeki konumu ve başkent Konya'ya yakınlığı ile de askerî, iktisadî, ilmî ve içtimai yönü oldukça zengin bir Türk kenti haline gelmiştir. Nitekim XIII. yüzyıl kaynakları Akşehir ve çevresini oldukça canlı bir biçimde tasvir ederlerken, yanındaki köylerin bile şehri andırdığından söz etmektedirler<sup>3</sup>. 1476 ve 1483 tarihli vakıf defterlerinde, Nidir, Yazıyahsıyan, Kozağaç gibi köylerdeki vakıf eserlerinin fazlalığı ve çeşitli dükkânların mevcudiyeti bu durumu desteklemektedir<sup>4</sup>. Akşehir'in bu kadar zenginleşmesi ve gelişmesinde, sultanlara yakın kişilere, emir ve beylere ikta şeklinde tevcih edilmesinin rolü büyüktür<sup>5</sup>.

Kösedağ Savaşı (1243) ile birlikte Anadolu'yu istila etmeye başlayan Moğollara karşı duran pek çok Türkmen ve ahi, Moğol baskısından kurtulmak için Kırşehir ve çevresini terk ederek Akşehir, Sivrihisar, Karahisar, Denizli, Uşak, Kütahya ve Bilecik gibi uç bölgelere yerleşmişlerdir. Bu göçlerden sonra kalabalık bir nüfus potansiyeline sahip olan Akşehir, aynı zamanda çeşitli meslek dallarının icra edildiği önemli bir ticaret merkezi haline de gelmiştir. Nitekim 1336 tarihinde İlhanlılara vergi veren 36 "memâlik-i Rum" şehri arasında Akşehir, en fazla vergi ödeyen sekizinci kent olarak dikkat çekmektedir<sup>6</sup>.

Akşehir ve çevresi 1381 yılından itibaren Osmanlılar ile Karamanlılar arasındaki nüfuz mücadelelerine sahne olmuştur. İki devlet arasında çeşitli aralıklarla el değiştiren kent 1465'te Osmanlı idaresine geçmiştir<sup>7</sup>. Bu dönemde Anadolu bey-

\* Yard.Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, dyoruk@selcuk.edu.tr.

<sup>1</sup> Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, I, Ankara 2001, s.11; M. Kemal Özerin, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, İÜEF Tarih Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1959, s.55-144; Ümit Ekin, *XVII- XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002, s.19-28; Cemal Çetin, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri*, SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s.1-25; İzzet Sak – Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, Konya 2004, s.181-221.

<sup>2</sup> Tuncer Baykara, "Nasreddin Hoca ve Dönemi", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, 15-17 Mayıs 1989 Ankara*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.37.

<sup>3</sup> Baykara, s.35-36.

<sup>4</sup> TK 564, vr.55a-56a; MC.0116/1, vr.84b-88a; İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, İstanbul 1945, s.540-640.

<sup>5</sup> İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alaiye Fil-Umuri'l-Alaiye (Selçukname)*, I, (haz.Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s.266-267; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s.56.

<sup>6</sup> Zeki Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C.I, İstanbul 1942, s.22-25.

<sup>7</sup> Defterdeki en erken tarihli kayıtlar ve şehre subaşı tayin edilen Ali Bey'e timarının verilmesi tarihi 1465'tir. Bu bakımdan, en azından H.1-10 Zilhicce 869/ M.25 Temmuz – 3 Ağustos 1465 tarihinden itibaren Akşehir'in Osmanlı idaresine geçtiği kesindir. Bkz. MAD, 241, vr.9b; EK I. Farklı görüşler için bkz. Konyalı, s.110.



lerbeyliğine bağlanan<sup>8</sup> Akşehir'e subaşı olarak da Yapaoğlu Ali Bey atanmıştır<sup>9</sup>. Ayrıca bölgede bir sayım yapılarak dirlikler tespit edilmiş, bu dirlikleri tasarruf eden eski Karaman sipahileri timarlarından uzaklaştırılarak yerlerine Osmanlı sipahileri görevlendirilmiştir<sup>10</sup>.

Akşehir ve çevresiyle ilgili elimizdeki en eski defter MAD 241 numaralı defterdir. Bu defterdeki kayıtlardan en erken tarihli olanı 1-10 Zilhicce 869/ 25 Temmuz – 3 Ağustos 1465<sup>11</sup>, en geç tarihli olanı ise 17 Muharrem 871/ 29 Ağustos 1466'dır<sup>12</sup>. Bu yüzden defter 1466 tarihli olarak kabul edilmiştir<sup>13</sup>. Sözü edilen defterden başka 1476 tarihli vakıf-mülk (TK 564)<sup>14</sup>, 1483 tarihli vakıf (MC.0.116/1)<sup>15</sup> ve 1500 tarihli vakıf (TK 565) ve mufassal (TT 40) defterlerdeki bilgiler çalışmamızın başlıca kaynaklarını teşkil etmektedir.

## B. AKŞEHİR KENT MERKEZİNDEKİ İKTİSADÎ FAALİYETLER

1466 tarihli veriler doğrultusunda, Akşehir'in Karamanoğulları zamanında önemli bir ticaret merkezi olduğunu ve bu canlılığını Osmanlı-Karaman mücadeleleri döneminde de devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Osmanlıya ilhakının hemen akabinde bile 41 mahallesi, 1022 erkek, 84 kadın hanesi, 135 mücerretten oluşan toplam 1241 neferiyle kentin büyüklüğü ve hareketliliği göze çarpmaktadır<sup>16</sup>. Akşehir'in Osmanlı dönemi başlarındaki bu görünümü, Selçuklu yönetiminin son dönemlerindeki karışıklıkların etkisini, Karaman idaresinde 15. yüzyıl ortalarında önemli ölçüde üzerinden attığını göstermektedir<sup>17</sup>. Özellikle dükkân, kervansaray ve hanlarla desteklenen çok sayıda kurulmuş vakıf ile ticarî vergilerin varlığı bunun en belirgin göstergesidir<sup>18</sup>.

XV. yüzyılda Akşehir kentinde gerçekleştirilen iktisadî faaliyetleri ziraat, sanayi ve hizmet sektörü olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür. 1466'da tarımdan elde edilen gelir 10.844 akçe iken, sanayiden 23.040, hizmet veya ticaret sektöründen sağlanan gelir 34.478 akçe olmak üzere toplam 68.362 akçedir. Şehrin toplam geliri 1500'de 55.800 akçeye inmiş, bunun da 21.300 akçesi tarımdan, 13.100 akçesi sanayiden, 21.400 akçesi de hizmet sektöründen sağlanmıştır. Görüleceği üzere her iki dönemde de Akşehir'deki iktisadî faaliyetlerin başında hizmet sektö-

<sup>8</sup> "İvaz veled-i Aydoğmuş şehri-i kethüdâdir berât-ı beylerbeyi Ahmed" MAD 241, s.23a; EK II. Bu dönemde henüz Karaman beylerbeyliği teşekkül etmediğinden, buradaki beylerbeyinin Anadolu beylerbeyi olduğuna şüphe yoktur.

<sup>9</sup> *Vilâyet-i Akşehir timar-ı Ali Beg fi'l-âşir-i Zilhicce 869, Nefs-i Akşehir hâssa-i Subaşı Ali Beg veled-i Yapa* MAD, 241, vr.9b. EK I.

<sup>10</sup> Bkz. Doğan Yörük, "Beşşehir ve Çevresindeki Timar Düzeni Hakkında Bazı Görüşler", *I. Uluslararası Beşşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Konya 2006, s.164-171.

<sup>11</sup> MAD, 241, vr.9b, 104a, 131b, 138a.

<sup>12</sup> MAD, 241, vr.55a, 63a, 97b, 98a vd.

<sup>13</sup> Mehmet Akif Erdoğan, *Osmanlı Yönetiminde Beşşehir Sancağı (1522-1584)*, İzmir 1998, s.2.

<sup>14</sup> TK 564; Feridun Nâfiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

<sup>15</sup> Fahri Coşkun, *888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996; Erdoğan, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyeti'nde Vakıflar –III", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, İzmir 2004, s.119-154.

<sup>16</sup> Doğan Yörük, "XV-XVI. Asırlarda Akşehir kent Merkezinin Nüfus Yapısı", *Bilgi*, S.45, Ankara 2008, s.174.

<sup>17</sup> Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 2004, s.46.

<sup>18</sup> Bkz. MAD 241, vr.24a-24b; TK 564, vr.48b-55b; MC.0116/1, vr.77b-91a; TK 565, vr.112b-133a.



rü gelmektedir. Tarım ürünleri içerisindeki en yüksek pay bağ, bahçe ve bostan öşürüne ait iken, sanayi grubunda meyhaneler, hizmet sektöründe ise tayyârat adıyla anılan bâd-ı hevâ ile pazar vergileri ilk sırayı almaktadırlar.

**Tablo I- XV. Yüzyılda Akşehir Kent Merkezinden Alınan Vergiler**

Sektör	Vergi Çeşidi	Birim (1466)	Hasıl 1466 <sup>19</sup>	Hâsil 1500
T	El-Galle	-	-	2.000
T	Ö. Gendüm	30 müd	1.200	-
T	Ö. Cev	20 müd	500	-
T	Salarlık Gendüm	7,5 müd	300	-
T	Salarlık Cev	5 müd	125	-
T	M. Ö. Bağât	-	-	8.000
T	Ö. Bahçeha	-	-	1.300
T	Ö. Bağ, bahçe, bostan ve kovan	-	6.688	-
T	Çayır	-	-	3.000
T	R. Yaylak	-	-	4.000
T	R. Kışlak	-	-	1.000
T	R. Ganem	İki baş (?)	1.257	2.000
T	R. Çifthane	Fi 36	774	-
T	-	-	10.844	21.300
S	R. (M) Bozahane	Fi yevm 8	2.880	2.400
S	R. (M) Meyhane (ve bâc-ı hamr)	Fi yevm 24	8.640	7.500
S	R. (M) Başhane	Fi yevm 3	1.080	2.000
S	R.(M) Mumhane	Fi yevm 2	720	700
S	R. Kanare	Fi yevm 16	5.760	-
S	R. Kirişhane	Fi yevm 2	720	-
S	R. Boyahane	Fi yevm 5	1.800	-
S	R. Sabunhane (?)	Haftada bir kazandan 30 akçe olur	1.440	-
S	Asiyab	-	-	500
S	-	-	23.040	13.100
H	R. Su (Adet-i Mîrâbi)	-	1.800	2.400
H	R. Un kapanı	Fi yevm 11	3.960	-
H	R. Kapan-ı Pamuk	Tahmin yılda	1.400	-
H	R. Kapan-ı bal, bağ ve sebze	Fi yevm 7	2.520	-
H	R. Kınılpazarı (?)	Haftada 12	576	-
H	R. Karapazar (M. Bâc-ı Pazar, pazar-ı siyah, r. kapan-ı meviz ve ard ve r. Keyl)	Fi yevm 20	7.200	15.000
H	R. Küp	Yükten 1	1.500	-
H	R. Yektâ (?) Sof	Haftada 4	192	-
H	Beytülmâl, mâl-ı gâib, mâl-ı mefkûd, yava ve abd-ı avâbık, cürm ve r. arûs	-	-	4.000
H	R. Tayyarât	-	11.730	-
H	R. İhtisâbiye	Fi yevm 10	3.600	-

<sup>19</sup> 1466 tarihli şehir vergilerinin orijinal kayıtları EK III'te verilmiştir.



H	-	-	34.478	21.400
	Cümle Mahsulât an nefis-i Akşehir	-	68.362p 69.382 z	55.800
	Cizye-i Ermeniyân	1.340	-	-
	Yaylak <sup>20</sup>	3.000	-	-
	R. Kışlak <sup>21</sup>	8.000	-	-
	R. Kuru (?)	4.000	-	-
	Toplam	16.340	16.340	-
	Genel Toplam	-	84.702 yap. 85.722 yaz.	55.800

T.: Tarım; S.: Sinaî; H.: Hizmet; R., r.: Resm; M.: Mukataa; Ö.: Öşr

Akşehir kent merkezinde bağ, bahçe, bostan, sebze ve yonca ziraatının yanında arıcılık faaliyetinin de yürütüldüğü 1466 tarihli defterden anlaşılmaktadır. Öyle ki şehrin bütün mahallelerinde bağ, bahçe ziraatıyla ilgili öşür vergilerine rastlanması oldukça ilginçtir. Bu durum, hemen her mahallede küçük çaplı da olsa bağ, bahçe ve bostan yetiştirilebilecek tarım alanlarının mevcudiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, Akşehir ve çevresinde yetiştirilen çeşitli meyvelerin civardaki şehirlerle beraber İstanbul'a dahi gönderildiği belirtilmektedir<sup>22</sup>.

Bağ ve bahçenin dışında tarım sektörüyle ilgili kalemlerin başında çayır, kuru, yaylak ve kışlak resimleri gelmektedir. Bu vergilerden elde edilen toplam 15.000 akçelik hâsılat, 1466'da şehre ait vergilerin dışında tutulurken, 1500'de 8.000 akçeye düşen gelir, kent merkezine ait vergi birimleri içerisinde mütalaa edilmiştir.

XVI. yüzyıl boyunca şehirde boyahane, yağhane (bezirhane) ve sabunhane vergilerine rastlanmazken<sup>23</sup>, XV. yüzyılda 1.800 akçelik boyahane geliri dikkat çekmektedir<sup>24</sup>. Ayrıca keten, kendir gibi bitki tohumlarının işlendiği bezirhanenin<sup>25</sup>, aynı zamanda bulunduğu mahalleye adını verdiği anlaşılmaktadır<sup>26</sup>. Bu işletmenin tabi olduğu vergi miktarı bilinmezken, zemininin (dükkân yerinin) Bezirhane Mahallesi'ndeki Hacı Ramazan-ı Şirvani Mescidi vakfının gelir kalemleri içerisinde olduğu görülmektedir<sup>27</sup>. Yine 1466'da, Gözürler Mahallesi'nde 715 akçe yıllık hâsılatı olan bir değirmen bulunmaktadır. 12 bâbdan oluşan bu değirmenin 10'unun yıl boyunca, 2'sinin de 6 ay süreyle çalıştığı belirtilmektedir<sup>28</sup>. Fakat bu değirmen ve değirmene ait resim miktarı şehir merkeziyle ilgili vergi

<sup>20</sup> Ve Akşehir'in yaylalarından haricden gelen Yörüklerden ki mezkûr yaylalarda yaylar tahminen 150 sürü koyun tahmin olduğu her 50 koyundan 1 koyun alına 150 koyun fi 17 ve bennâklardan 2 yekûn 3000.

<sup>21</sup> Ve Akşehir'in kışlaklarından resm-i kışla 400 koyun olur fi 20 yekûn 8000.

<sup>22</sup> İhan Şahin, "Akşehir", *DİA*, 2, İstanbul 1989, s.299.

<sup>23</sup> Volkan Ertürk, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı (Tahrir defterlerine Göre)*, GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s.267.

<sup>24</sup> MAD 241, vr.24a.

<sup>25</sup> Suraiya Faroqi, "Onaltıncı Yüzyıl Boyunca Anadolu ve Balkanlar'da Kırsal Nüfus –I", *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (çev. Emine Sonnur Özcan), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006, s.88-89; Füsün Ertuğ, "Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Keten/Linum ve Iğzın/Eruca Orta Anadolu'da Beziryağı Üretimi ve Bezirhaneler", *TÜBA-AR*, I, Ankara 1998, s.114-127

<sup>26</sup> Bezirhane adlı mahalle için bkz. Yörük, "Akşehir", s.175.

<sup>27</sup> TK 564, vr.50b; MC.0.116/1, vr.81a; TK 565, vr.116b.

<sup>28</sup> MAD 241, vr.20a.



kalemleri içerisinde yazılmamış, bunun yerine “Cümle Öşr-i bağ, bahçe, bostan ve kovan” adlı altındaki vergi birimine dâhil edilmiştir<sup>29</sup>. Son olarak, şehirdeki sabunhaneden (?) Karahisar kanunu çerçevesinde haftada bir kazandan 30 akçe, yılda ise 2.440 akçe alındığı yazılmaktadır<sup>30</sup>. Bunun dışında, vakıf defterlerindeki kayıtlarda rastladığımız küçük çaplı bir sabunhane daha bulunmaktadır. Altun Kalemler Mescidi vakfının gelir kalemleri içerisindeki bu küçük sabunhane işletmesi 1476 ve 1483’te 25 akçelik bir gelirle Hatice adlı bir kadının elinde iken<sup>31</sup>, 1500’de 22 akçelik gelirle Hacı Nureddin’in tasarrufuna geçmiştir<sup>32</sup>.

Akşehir’deki sanayi faaliyetleri genel olarak bozahane, meyhane, mumhane, boyahane, kırıhane, başhane ve kanare gibi kalemlerden oluşmaktadır. Bozanın içilip satıldığı bozahaneler, köylülerin yaptıkları şıraları getirip sattıkları meyhaneler, aydınlatma amaçlı mum imal eden mumhaneler, dokumacılık sektöründe kullanılan ipliklerin boyandığı işletmeler<sup>33</sup>, savaş araç ve gereçlerinden yay yapılan tesisler ile kesilen hayvanların baş ve ayaklarının toplanıp satıldığı yerler şehir merkezindeki belli başlı sanayi işletmeleridir. Ayrıca tahrir defterlerindeki vergi kayıtlarına yansımaya fakat raiyyet isimlerinin önündeki unvan ve sıfatlar ile vakıf defterlerindeki bilgiler, Akşehir kentinde çok daha fazla iş kollarının mevcudiyetini göstermektedir. Nitekim XV. yüzyılın ikinci yarısında astarcı, açıcı, attar, bağbân, bakkal, balıkçı, bezci, bezzâz, börekçi, cullâh, çerçi, çıkırkçı, çulcu, debbağ, değirmenci, dellâk, demirci, elekçi, eskici, habbâz, haddâd, haffâf, hallâc, hamal, hasırcı, helvacı, kağnıcı, kalkancı, kasacı, kasap, kâsedûz, kazancı, keçeci, kıncı, kırışçi, köhnedûz, kuşçu, külâhdûz, kürekçi, mutaf, nalband, neccar, nemeddûz, okçu, pabuççu, paşmakçı, sabuncu, sarraç, sığırıcı, sırmakeş, takacı, takkaz, takyeci, terzi gibi esnafın varlığı tespit edilirken<sup>34</sup>, benzer şekilde, XIX. yüzyıl Akşehir’inde de 114 çeşit meslek dalının icra edildiği görülmektedir<sup>35</sup>.

Şehirlerdeki hizmet sektörünün en önemli unsurları şüphesiz pazar ve kapalı pazarlardır. 1466 ve 1500’de karapazar - pazar-ı siyah, bâc-ı pazar ve kınılpazarı (?) şeklinde adlandırılan pazarlar için ortak vergi birimleri yazılmıştır. Hâlbuki vakıf defterlerinde balıkpazarı, tahılpazarı, takyecipazarı, külâhdûzçarşısı, Demirkapı pazarı, hayyatpazarı, keçecipazarı, atpazarı, helvacıpazarı ve kasapçarşısı gibi pazarların dışında; Kapan, Aydoğmuş, Bezzaz, Durmuş, Fakihoğlu ve Kethüda kervansarayları ile pamuk, un, bağ, bal, sebze ve meyve kapalıları gibi ticarî haya-

<sup>29</sup> MAD 241, vr.24b.

<sup>30</sup> MAD 241, vr.24b; Karahisar Kazâsı’na ait 1476 tarihli bir kanunnâme sûreti varsa da bunda sabunhane (?) ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bkz. Şinasi Tekin, “Fatih Sultan Mehmed Devrine Ait Bir İnşâ Mecmuası”, *Journal of Turkish Studies (Abdülbaki Gölpınarlı Hâtıra Sayısı II)*, 20, 1996, s.276-282.

<sup>31</sup> TK 564, vr.52a; MC.0.116/1, vr.90a.

<sup>32</sup> TK 565, vr.127a.

<sup>33</sup> Mehmet Canatar, “Osmanlılarda Bitkisel Boya Sanayi ve Boyahaneler”, *Osmanlı Araştırmaları*, XVIII, İstanbul 1998, s.89-104.

<sup>34</sup> MAD 241: vr.9b-23b; TK 564, vr.48b-55b; MC.0116/1; vr.77b-91a; TK 565, vr.112b-133a; Uzluç, 42-49; Erdoğan, “Murad Çelebi Defteri: III”, s.131-147.

<sup>35</sup> Muhiittin Tuş, “XIX. Yüzyılın ve Anadolu’nun Ortasında Akşehir”, *M.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.17, Bıçkek 2007, s.112-113.



ta dair veriler oldukça fazladır. XVI. yüzyıl boyunca Akşehir Sancağı'nda pamuk üretimine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamasına<sup>36</sup> rağmen, 1466'da pamuk kapanından yılda 1.400 akçe vergi gelirinin kaydedilmiş olması<sup>37</sup>, yine tekstil sektörünün kaliteli kumaşlarından sof ticaretinin yapıldığına dair verilerin bulunması<sup>38</sup>, iktisadî ve ticarî hayatın bu dönemdeki canlılığına delalet etmektedir. Bunların dışında saraç, haffaf ve kazancılara ait birçok dükkânın bulunduğu da görülmektedir. Buna göre, Akşehir'de XV. yüzyıl boyunca 1 bedesten, 6 kervansaray<sup>39</sup> ve çeşitli esnaf zümrelerine ait çok sayıda çarşı ve pazar, kent merkezindeki iktisadî hayata yön vermiştir. Bu çarşı, pazar ve hanlardaki ticarî ve iktisadî birim olan dükkânların sayısı da, konumuz açısından son derece önemlidir. 1476'da 97 dükkân ve 61 dükkân zemini olmak üzere toplamda 158<sup>40</sup>; 1483'te 39 dükkân, 127 dükkân zeminiyle toplamda 166<sup>41</sup>; 1500'de ise 41 dükkân, 151 dükkân zemini olmak üzere toplamda en az 192<sup>42</sup> dükkânın varlığı tespit edilebilmektedir. XV. yüzyıla ait bu rakamlar, XVI. yüzyıl değerleriyle karşılaştırıldığında 1530'da 74 dükkân<sup>43</sup>, 1584'te ise 60'ı bedesten içinde toplamda 150 adet dükkân kaydedilmiştir<sup>44</sup>. Görüleceği üzere, XV. yüzyılda iktisadî faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekânlar, resmî kayıtlara XVI. yüzyıldakilere nazaran daha fazla yansımıştır. Buradan hareketle, sınaî ve ticarî hayatın XV. asırda çok daha canlı ve dinamik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Akşehir kent merkezine ait XV-XVI. yüzyıl vergi toplamlarını tahrirlere göre sıraladığımızda 1466'da 68.362 akçe<sup>45</sup>, 1500'de 55.800 akçe, 1518'de 67.660 akçe, 1524'te 71.660 akçe, 1539'da 62.880 akçe, 1584'te ise 63.640 akçelik bir hâsılat ortaya çıkmaktadır<sup>46</sup>. 1466'da 16.340 akçelik yaylak, kışlak, koru ve cizye vergileri şehir merkeziyle ilgili vergilerin içerisine alınmazken, sonraki tahrirlerin hepsinde yaylak, kışlak ve çayır resimleri söz konusu rakamlara dâhil edilmiştir. Bu durumdayken bile, 1466 tarihli sayısal değerler, sadece 1524 tahririnde geçilebilmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında şehrin fizikî yapılanması çeşitli vakıf eserleriyle desteklenip, nüfusta da ciddi artışlar meydana gelmesine rağmen, ne yazık ki XV. yüzyıldaki iktisadî ve ticarî zenginliğin ötesine geçilemediği anlaşılmaktadır.

<sup>36</sup> Ertürk, s.265-332.

<sup>37</sup> MAD 241, vr.24b.

<sup>38</sup> MAD 241, vr.24b.

<sup>39</sup> Kervansaray-ı Bezzaz Durmuş, Kervansaray-ı Aydoğmuş, Kervansaray-ı Kapan, Kervansaray-ı Tahlıpazarı, Kervansaray-ı Balıkpazarı, Kervansaray-ı Kethüda-yı şehir, TK 564, vr.49b, 52b.

<sup>40</sup> TK 564, vr.48a-55b; Ertürk, dükkân sayısını 85 olarak vermiştir. Bkz. Ertürk, s.274.

<sup>41</sup> MC.0116/1, vr.77b-91a.

<sup>42</sup> TK 565, vr.112b-113a.

<sup>43</sup> TT 387, s.80.

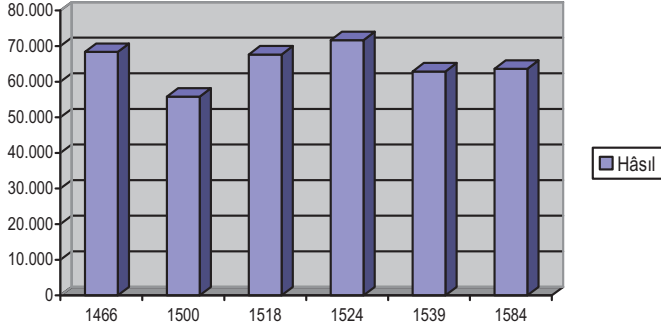
<sup>44</sup> Faroqhi, *Kentliler*, Tablo II; Ertürk, s.274.

<sup>45</sup> Defterde 69.382 akçe yazıyor, bkz. MAD 241, s.24b.

<sup>46</sup> Ertürk, s.276-277. Burada sadece şehir merkezine ait olan vergi kalemleri dikkate alınmıştır.



Grafik I- XV-XVI. Yüzyılda Akşehir Kent Merkezinin Vergi Geliri



## SONUÇ

Tarım, sınaî ve hizmet olmak üzere başlıca üç gruba ayırdığımız iktisadî faaliyetlerden, XV. yüzyıl Akşehir'inde, hizmet sektörünün daha ağır bastığını söyleyebiliriz. Ayrıca en az 1 bedesten, 9 pazar, 2 çarşı ve 6 kervansarayın yanında, asgarî 54 çeşit meslek dalına ait dükkânların mevcudiyeti, burada güçlü bir sınaî, iktisadî ve ticarî potansiyelin varlığına işaret etmektedir. Buna ilaveten, XV. yüzyıl vergi gelirlerinin XVI. yüzyıl rakamlarıyla aynı hatta daha yüksek olması, bu dönemdeki iktisadî yapının dinamikliğine delalet etmektedir.



## KAYNAKÇA

- Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (TK): 564, 565.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Defterleri (TT): 387.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 241.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları (MC): 0.116/1.
- Baykara, Tuncer, "Nasreddin Hoca ve Dönemi", *I. Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri, 15-17 Mayıs 1989 Ankara*, TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Canatar, Mehmet, "Osmanlılarda Bitkisel Boya Sanayi ve Boyahaneler", *Osmanlı Araştırmaları*, XVIII, İstanbul 1998, s.89-104.
- Coşkun, Fahri, *888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.
- Çetin, Cemal, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri*, SÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.
- Ekin, Ümit, *XVII- XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- Erdogru, Mehmet Akif, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyeti'nde Vakıflar – III", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, İzmir 2004, s.119-154.
- \_\_\_\_\_, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İzmir 1998.
- Ertuğ, Füsün, "Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Keten/Linum ve Izgın/Eruca Orta Anadolu'da Beziryağı Üretimi ve Bezirhaneler", *TÜBA-AR*, I, Ankara 1998, s.114-127.
- Ertürk, Volkan, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı (Tahrir defterlerine Göre)*, GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007.
- Faroqhi, Suraiya, "Onaltıncı Yüzyıl Boyunca Anadolu ve Balkanlar'da Kırsal Nüfus –I", *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, (çev. Emine Sonnur Özcan), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006, s.57-101.
- \_\_\_\_\_, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 2004.
- İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname)*, I, (haz.Mürsel Öztürk), Ankara 1996.
- KERİMUDDİN MAHMUD-İ AKSARAYÎ, *Müsameretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, İstanbul 1945.
- Özergin, M. Kemal, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları*, İÜEF Tarih Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1959.
- Sak, İzzet – Cemal Çetin, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.16, Konya 2004, s.181-221.
- Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, I, Ankara 2001.
- Şahin, İlhan, "Akşehir", *DİA*, 2, İstanbul 1989, s.298-299.
- Tekin, Şinasi, "Fatih Sultan Mehmed Devrine Âit Bir İnşâ Mecmuası", *Journal of Turkish Studies (Abdülbaki Gölpınarlı Hâtıra Sayısı II)*, 20, 1996, s.267-311.
- Togan, Zeki Velidi, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C.I, İstanbul 1942, s.1-42.
- Tuş, Muhittin, "XIX. Yüzyılın ve Anadolu'nun Ortasında Akşehir", *M.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, S.17, Bişkek 2007, s.109-121.
- Uzluk, Feridun Nâfiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.
- Yörük, Doğan, "Beyşehir ve Çevresindeki Timar Düzeni Hakkında Bazı Görüşler", *I. Uluslar arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 11-13 Mayıs 2006 Beyşehir, Konya 2006, s.163-172.
- \_\_\_\_\_, "XV-XVI. Asırlarda Akşehir kent Merkezinin Nüfus Yapısı", *Bilgi*, S.45, Ankara 2008, s.165-198.



